

Цимбалюк К.П. студентка II курсу історичного факультету
Дмитрієва С.М. завідувачка кафедри загальної, вікової та педагогічної
психології, кандидат психологічних наук, доцент

МОТИВИ УЧІННЯ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Підлітковий вік є одним із найскладніших періодів життя людини. Його часто називають періодом «бурі й натиску», періодом диспропорцій у розвитку через те, що в цей час відбуваються бурхливі зміни у фізіології та психіці дитини. Значні зрушення, які спостерігаються у всіх сферах життєдіяльності підлітка, зумовлюють його амбівалентне становище, оскільки підліток вже не дитина, але ще й не дорослий.

Провідним видом діяльності у підлітковому віці залишається учіння. Проте саме в цей період воно зазнає значних змін, відбувається подальша його перебудова, що характеризується зростанням його самостійності. Учбова діяльність підлітка характеризується вибірковою готовністю, підвищеною сприятливістю до навчання. Великим досягненням підлітка є його готовність до усіх видів учбової діяльності, які роблять його дорослим у власних очах. Та проблема полягає в тому, що цю свою готовність він ще не вміє реалізувати, оскільки не оволодів способами виконання нових форм учбової діяльності [1].

У більшості підлітків формується мнемічно-репродуктивний тип учбової діяльності – коли підлітки вважають, що їм достатньо вислухати вчителя, прочитати підручник і відтворити те, що вони засвоїли, у них не сформоване вміння самостійно отримувати інформацію з інших джерел, здійснення критичного аналізу та узагальнювати її. У них найчастіше домінують утилітарні мотиви учіння [2]. Всі складнощі, які виникають у підлітків у сфері учіння вже намагалися вивчати психологи, зокрема Д. М. Богоявленський і Н. О. Менчинська (вивчали механізми учіння (мисленнєвих операцій)), О. М. Кабанова-Міллер (досліджувала прийоми розумової діяльності), І. І. Ільєсов (досліджував види учіння, вважав, що учіння є можливим лише тоді, коли особистість свідомо ставить перед собою гностичну мету), А. К. Маркова, А. А. Реан (досліджували мотивацію учіння) та ін.

Об'єкт дослідження: потребово-мотиваційна сфера особистості.

Предмет дослідження: мотиви учіння та їх формування у підлітковому віці.

Методи дослідження: спостереження, анкетування, опитування, метод кількісного і якісного аналізу.

Методики: «Чому я взагалі навчаюсь?» К. В. Бардін, «Спрямованість на отримання знань» Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова, «Спрямованість на оцінку» Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова, «Ставлення до школи і до себе» П. А. Шавір, «Ставлення до школи» В. Л. Грабал.

Експериментальна база: учні 7-А класу, Житомирського міського колегіуму, з 23 по 27 березня 2015 року.

Виклад основного матеріалу. Мотивація є неодмінною, важливою складовою будь-якої діяльності людини. Особливо, коли йде мова про мотивацію учіння. Дуже важливою є мотивація підлітків, адже саме в цей час закладається багато психологічних установок майбутньої особистості. І від того як пройде становлення підлітка, може залежати його майбутнє.

Досить часто у шкільній практиці можемо спостерігати випадки, коли після переходу з початкової школи у середню помітно зменшується кількість відмінників у класі. До того ж, загальна картина оцінок в класах погіршується з кожним переходом у наступний клас середньої школи, спостерігається також погіршення поведінки учнів. Якщо оцінювати лише зовнішню сторону даного процесу, то можна висловити припущення, що діти просто втрачають інтерес до навчання. Проте це припущення є поверховим і не відповідає дійсності. Адже, не можна говорити про відсутність інтересу до навчання, якщо не виявлена наявність чи відсутність мотивів учіння – факторів, що обумовлюють учбову активність [3].

Для підлітка характерна велика кількість змін як фізіологічних так і психологічних, і сфера учбової мотивації не є виключенням.

При підготовці даного курсового дослідження було обрано та проведено п'ять методик, які допомогли нам виявити, які мотиви учіння переважають у підлітків, ступінь їх вираженості, а також виявити мотиви, що лише починають формуватися. Методики є взаємопов'язаними, вони доповнюють і уточнюють зміст одно одної.

Експериментальне дослідження проводилося у 7-А класі, участь у експериментах брало шість осіб, загальна кількість класу складає 30 учнів. Не зважаючи на незадовільну дисципліну в класі, на яку скаржаться учителі, більшість учнів мають достатній рівень знань, навіть стоять на межі між достатнім і високим рівнем.

Провівши методики було отримано наступні результати. Перша методика «Чому я взагалі навчаюсь?» К.В. Бардіна полягає в виявленні мотивів учіння підлітків, а саме: пізнавальних, соціальних і особисто-прагматичних.

Підсумовуючи результати даної методики можемо сказати, що провідними мотивами учіння підлітків залишаються пізнавальні. Поряд з цим починають формуватися соціальні мотиви, які відіграють все більшу роль у житті підлітка, проте пов'язані вони більше з прагненням самоствердитися в колективі, ніж принести йому користь. Найменш розвиненими є особистісно-прагматичні мотиви.

Пізнавальні мотиви пов'язані в першу чергу зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання. Вони полягають в орієнтації учнів

на отримання нових знань, на засвоєння способів отримання знань та спрямованості на самостійне вдосконалення дітьми цих способів.

Соціальні мотиви пов'язані з взаємодією учнів з іншими людьми. Вони передбачають прагнення отримати знання, щоб потім принести користь людству. Або ж діти вірять, що знання дозволять їм зайняти певний статус в колективі, завоювати авторитет, повагу, довіру; хочуть отримати схвалення від старших. Також діти прагнуть отримати досвід спілкування з людьми, щоб надалі було легше з ними співпрацювати [4].

Особистісно-прагматичні мотиви полягають у прагненні дитини задовольнити власні вимоги, уникнути покарання, отримати винагороду (наприклад, обіцяний подарунок від батьків або якусь відзнаку за гарні оцінки).

Безумовно позитивним є те, що у підлітків перше місце займають пізнавальні мотиви, адже це свідчить про те, що вони усвідомлюють важливість знань у житті кожної людини. А слабка вираженість особистісно-прагматичних ще раз підтверджують цей факт, бо діти думають не про подарунок, а про свій інтелектуальний розвиток.

Друга методика «Спрямованість на отримання знань» Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова. За допомогою цієї методики ми визначали ступінь вираженості мотивації на отримання знань у підлітків.

Було виявлено, що 66,7 % досліджуваних учнів мають високий ступінь вираженості мотивації на отримання знань, 33,3 % – достатній, середнього і низького рівня виявлено не було.

Підводячи підсумки варто зазначити, що такий високий рівень мотивації учіння, відповідно до дослідження, перш за все пов'язаний з новизною знань. Це викликано об'єктивно причиною, а саме: у 7 класі з'являється ряд нових навчальних дисциплін – хімія, фізика, біологія, алгебра і геометрія. Діти настільки захоплюються новими фактами, що оцінка займає другорядну роль, адже дитина хоче висловити свої думки з певної теми, дізнатися більше нового.

Третя методика «Спрямованість на оцінку» Є. П. Ільїна, Н. А. Курдюкова дуже сильно пов'язана з попередньою, адже також допомагає ще раз простежити взаємозалежність між оцінкою та отриманням знань. Вона має виявити ступінь спрямованості підлітків на отримання оцінки.

Результати дослідження показали, що 50% підлітків мають достатній ступінь спрямованості на отримання оцінки, ще у 50% - середній рівень спрямованості, високого і низького рівнів не виявлено.

Так, як низького ступеня виявлено не було, а достатній мають 50% досліджуваних можна зробити висновок, що оцінка для підлітка відіграє не останню роль. Проте у підлітків вже немає прагнення «колекціонувати» оцінки, яке є більш характерним для молодших школярів: підлітки все рідше підходять до вчителя, щоб той виставив оцінку до щоденника. Тому на основі відповідей дітей робимо висновок, що важливість оцінки для підлітків викликана соціальними мотивами.

Підлітки хочуть зайняти певне місце в колективі ровесників, тому вони дуже критичні до себе. Завоювавши певну репутацію підліток ставить мету: не показати рівень гірший, ніж від нього чекаю. Підлітки ще не мають повноцінного досвіду спілкування з іншими людьми, тому бояться бути висміяними, засудженими, відкинутими.

За допомогою четвертої методики «Ставлення до школи і до себе» П. А. Шавіра ми виявили ставлення підлітків до навчання в школі та фактори, які його визначають.

Результати даної методики знову підтверджують, що у підлітків переважають пізнавальні мотиви учіння, які стають глибшими і вибірковыми. Це підтверджує те, що вони не люблять нецікаві уроки; засуджують порушників дисципліни, які заважають вчитися; хочуть навчитися розвивати свої здібності.

Підтверджує методика і формування соціальних мотивів. Діти вчаться, бо хочуть отримати певні практичні навички; школа стає місцем, де вони можуть поспілкуватися з друзями.

Отже, ставлення підлітків до навчання позитивне, але лише в тому випадку, коли предмет цікавий. Проте спілкування з однолітками поступово виходить на перше місце перед навчанням.

За допомогою п'ятої методики «Ставлення до школи» В. Л. Грабала ми виявили найцікавіші для учнів заняття в школі.

Найважливіше для підлітків отримати знання, але виклад цих знань вчителем має бути цікавим, також діти хочуть, щоб знання мали практичне значення і щоб вчитель ставився до всіх однаково. Інакше навчальна дисципліна стає нецікавою. Крім навчання діти хочуть поспілкуватися з ровесниками. У позаурочний час діти мають багато різноманітних занять.

Ця методика ще раз підтверджує, що провідну роль мають пізнавальні мотиви учіння, а поруч з ними інтенсивно формуються соціальні.

Висновки. Підсумовуючи всі отримані результати, можемо стверджувати, що у підлітковому віці провідними мотивами учіння залишаються пізнавальні. Проте вони суттєво відрізняються від пізнавальних мотивів учіння молодшого школяра. Адже стають більш усвідомленими, стійким, широкими, різноманітними. Поряд з пізнавальними швидкими темпами формуються соціальні мотиви, які все більше впливають на навчальну діяльність підлітків. Є ряд особливостей, що впливають на формування мотивації підлітків. До позитивних можна віднести: почуття «дорослості», розвиток здібностей, поява великої кількості інтересів, оцінка себе, на основі думки оточуючих. Серед негативних можна виділити: підліткам притаманний вибірковий інтерес до навчальних предметів, вони іноді не здатні сприймати критику з боку дорослих, інтереси ще не дуже стійкі, широта інтересів може призвести до їх поверховості. Велику роль у формуванні

мотивів відіграє учитель. Для того, щоб діти прагнули вчитися потрібно цікаво викладати навчальний матеріал, застосовувати різноманітні методи та форми роботи на уроці, давати дітям завдання, які вимагають серйозного самостійного пошуку вирішення, показувати практичне значення предмету.

Список використаних джерел

1. Абрамова, Г. С. Нравственный аспект мотивации учебной деятельности подростков / Г. С. Абрамова // Вопросы психологии. – 1985. – № 6. – С. 38-45.
2. Вікова та педагогічна психологія / [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. – К: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В. К. Вилюнас – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 316 с.
4. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. / Е. П. Ильин – СПб: Питер, 2000–512 с. – (Серия «Мастера психологи»).